

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«ХОРТИЦЬКА НАЦІОНАЛЬНА
НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНА АКАДЕМІЯ»
ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

ПАРАДИГМАЛЬНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ХАБУ ЯК ПРОТЕКТОРА СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Монографія

Запоріжжя
Вид-во Хортицької
національної академії
2025

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ «ХОРТИЦЬКА
НАЦІОНАЛЬНА НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНА
АКАДЕМІЯ» ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

**ПАРАДИГМАЛЬНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ
РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ХАБУ ЯК ПРОТЕКТОРА
СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ**

Монографія

За загальною редакцією д. пед. н., проф. В. В. Нечипоренко
За редакцією д. соціол. н., проф. Н. М. Гордієнко, к. психол. н.
О. М. Галієвої, к. психол. н., доц. М. С. Кудінової, к. пед. н.,
доц. О. О. Сташук

Запоріжжя
Вид-во Хортицької національної академії
2025

*Ухвалено до друку Вченою радою
комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна
академія» Запорізької обласної ради
протокол № 6 від 30.04.2025 р.*

Рецензенти:

Мамічева Олена Володимирівна – доктор психологічних наук, професор, завідувачка кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет»

Пахомова Наталія Георгіївна – доктор педагогічних наук, професор, директор Навчально-наукового інституту спеціальної та інклюзивної освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Пономарьова Галина Федорівна – доктор педагогічних наук, професор, ректор Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Автори:

Нечипоренко В. В., Гордієнко Н. М., Позднякова-Кирбят'єва Е. Г., Мосасв Ю. В., Клопота О. А., Сташук О. О., Кудінова М. С., Галієва О. М., Позднякова О. Л., Дергач М. А., Сілявіна Ю. С., Бочелюк В. Й., Бессараб А. О., Кетлер-Митницька Т. С., Турубарова А. В., Смоляк В. М., Одинець Т. С., Дерев'янка Н. П., Кобець О. В., Яковлева-Носарь С. О., Завгородній М. П.

П18 Парадигмальні аспекти становлення реабілітаційного хабу як протектора соціалізації осіб з особливими потребами : соціальні, педагогічні та психологічні аспекти : монографія / за заг. ред. В. В. Нечипоренко, за ред. Н. М. Гордієнко, О. М. Галієвої, М. С. Кудінової, О. О. Сташук. Запоріжжя : Вид-во Хортиц. нац. акад., 2025. 364 с.

ISBN 978-617-7929-20-7

У монографії висвітлено парадигмальні засади становлення та розвитку реабілітаційного хабу як ефективного інституту соціалізації й підтримки життєвої стійкості осіб з особливими освітніми потребами. Представлено багатовимірний досвід діяльності Хортицької національної академії як унікального освітньо-реабілітаційного осередку, що впродовж тридцяти років реалізує інноваційні стратегії комплексної медико-психолого-педагогічної та соціальної реабілітації. Описано зміст і структуру діяльності реабілітаційного хабу, акцентовано на гармонійному поєднанні теоретико-методологічних засад та практичних підходів, зокрема у сферах соціальної, психологічної, педагогічної, фізичної реабілітації та садентерапії.

Адресується науковцям, викладачам, практикам, студентам, магістрам та всім, хто працює у сфері інклюзивної освіти, психологічної допомоги, соціальної підтримки та реабілітації дітей з особливими освітніми потребами.

УДК 376:316.6+159.9+37.01

ISBN 978-617-7929-20-7

© Хортицька національна академія, 2025

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	6
-----------------------	----------

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ РОЗБУДОВИ РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ХАБУ ХОРТИЦЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ.....	9
--	----------

1.1. Нечипоренко В. В. Реабілітаційний хаб
Хортицької національної академії
як інноваційний конструкт безбар'єрного
освітньо-реабілітаційного простору України.....	9
1.2. Нечипоренко В. В. Системогенез
реабілітаційного середовища Хортицької
національної академії.....	18
1.3. Нечипоренко В. В. Парадигмальна модель
управління реабілітаційним хабом Хортицької
національної академії.....	31

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ В УМОВАХ РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ХАБУ ХОРТИЦЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ.....	43
--	-----------

2.1. Гордієнко Н. М. Роль соціальної практики в
процесі соціальної реабілітації Центру системної
реабілітології Хортицької національної академії.....	43
2.2. Позднякова-Кирбят'єва Е. Г., Мосасєв Ю. В.
Організація комплексної соціальної реінтеграції
ветеранів та їхніх родин.....	58
2.3. Клопота О. А. Інклюзивна компетентність як
основа фахової діяльності з реінтеграції та	

соціальної реабілітації в умовах повоєнного відновлення України.....	87
2.4. Сташук О. О., Кудінова М. С., Галієва О. М. Структура професійної готовності фахівця соціальної сфери до здійснення інтервенцій соціального реабілітування.....	98
РОЗДІЛ 3. ПЕДАГОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ЯК КОМПОНЕНТ РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ХАБУ ХОРТИЦЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ.....	124
3.1. Позднякова О. Л. Психолого-педагогічний і корекційно-розвивальний супровід дітей і молоді з особливими освітніми потребами в умовах кризових викликів.....	124
3.2. Дергач М. А. Психолого-педагогічні основи соціальної реабілітації засобами мистецтва в системі діяльності реабілітаційного хабу Хортицької національної академії.....	140
3.3. Сілявіна Ю. С. Модель системи педагогічної реабілітації вихованців з особливими освітніми потребами.....	155
РОЗДІЛ 4. ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ В СИСТЕМІ РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ХАБУ ХОРТИЦЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ.....	170
4.1. Бочелюк В. Й. Ресоціалізація особистості як головна ознака сьогодення: психологічний аспект.....	170
4.2. Бессараб А. О. Міжнародний досвід психологічної реабілітації на базі реабілітаційного хабу.....	188

- 4.3. Кетлер-Митницька Т. С. Психолого-психологічна реабілітація студентів, які мають труднощі у навчанні в умовах війни..... 207
- 4.4. Турубарова А. В., Смоляк В. М. Резильєнтність медичних працівників в контексті психологічної реабілітації..... 234

**РОЗДІЛ 5. РЕАБІЛІТАЦІЙНИЙ ХАБ
ХОРТИЦЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ
ЯК ПРОСТІР ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ОСІБ
З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ..... 248**

- 5.1. Одинець Т. Є. Роль фізичного терапевта та ерготерапевта в мультидисциплінарній команді в реабілітації військовослужбовців..... 248

**РОЗДІЛ 6. ГАРДЕНОТЕРАПІЯ – НОВІТНЯ
МЕТОДИКА РЕАБІЛІТАЦІЇ САДОМ..... 269**

- 6.1. Дерев'янка Н. П. Гарденотерапія як напрямок психологічної та фізичної реабілітації..... 269
- 6.2. Кобець О. В. Ароматичні рослини, як ключовий елемент оздоровчої концепції лікувальних садів..... 278
- 6.3. Яковлєва-Носарь С. О. Кольоротерапія як засіб реабілітації людини..... 282
- 6.4. Завгородній М. П. Догляд і захист декоративних рослин в садово-паркових проектах для реабілітації..... 292

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ..... 306

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ..... 358

2.2. Організація комплексної соціальної реінтеграції ветеранів та їхніх родин

Допомога вразливим категоріям населення є одним з головних пріоритетів соціальної держави, якою є Україна відповідно до Конституції. Соціальна держава має велику відповідальність перед ветеранами, що повертаються з військової служби. Реінтеграція ветеранів у цивільне життя може бути складною через різницю в умовах, досвіді та вимогах. Українські ветерани – це категорія населення, що потребує як соціальної підтримки до адаптації в мирне життя, так і психологічної допомоги для профілактики наслідків від отриманих травм під час несення військової служби. Звісно, що соціальна та психологічна допомога – це невичерпний перелік напрямів роботи, оскільки ветерани можуть потребувати медичного лікування, фізичної реабілітації тощо. Тому робота повинна бути комплексною і базуватись на акумуляції внутрішніх і зовнішніх ресурсах для розвитку ветеранів. На думку О. Павлової, всі заходи з реінтеграції українських ветеранів слід розглядати як елемент реалізації соціального потенціалу українських ветеранів [1]. Погоджуємось з таким формулюванням, тому що ветерани мають значний потенціал для трансформації українського суспільства. Отже, реалізація соціального потенціалу ветеранів є одним з важливих завдань з трансформації поствоєнного суспільства, навколо якої слід поєднати зусилля держави, органів місцевого самоврядування та представників громадськості.

Важливим елементом формування системи реінтеграції ветеранів є визначення концепції реінтеграції. Як показує історія, кожна країна повинна виробити механізми реінтеграції ветеранів, виходячи з особливостей соціальних відносин, соціально-економічного розвитку та суспільно-історичних аспектів. Тобто в рамках індустріального суспільства немає

сенсу активно використовувати технології активізації соціальної активності, характерні для суспільства традиційного. Підбір технологій для вирішення безпосередніх проблем реінтеграції ветеранів повинен охоплювати набір концептуальних принципів та прийомів, виходячи із загальної концепції ветеранської політики держави. Організації, що займаються процесом реінтеграції ветеранів, повинні співпрацювати напряму чи опосередковано з відповідним профільним міністерством, яке опікується ветеранською політикою та його регіональними представництвами. Це важливо, тому що тільки таким чином можна знаходитися в зоні розуміння всіх особливостей державної та регіональної політики в сфері реінтеграції ветеранів.

Зважаючи на особливості розвитку суспільних інституцій, на нашу думку, існує кілька основних напрямків, які можуть допомогти ветеранам у реінтеграції до сучасного українського суспільства:

- працевлаштування та професійна підготовка;
- надання доступу до програм навчання та професійного розвитку, що відповідають навичкам та інтересам ветеранів (курси перекваліфікації, менторські програми та підтримка під час пошуку роботи).

Ветерани не є соціально однорідною суспільною групою. Серед них спостерігається значна диференціація за віком, соціальним статусом і статтю, тому можна говорити, що вікові особливості та професійні навички ветеранів є різними. І достатньо велика кількість – це особи, які отримували профільну освіту 10-20 років тому. Сьогодні вони потребують підвищення кваліфікації чи перекваліфікації, виходячи з особливостей сучасного ринку праці. Українська економіка під час війни зазнала суттєвих трансформацій і буде трансформуватись надалі, тому перед всіма, хто займається проблемою реінтеграції українських ветеранів, стоїть завдання орієнтувати представників ветеранського руху на професійну підготовку за напрямками, які будуть затребуваними наступні 5-10 років. Виходячи з рівня науково-технічного прогресу, це на

сьогодні зробити досить важко, але й орієнтуватися на спеціальності актуальні в минулому або на нинішній час також не раціонально. На думку відомого естонського соціолога Юло Вооглайда, у всіх своїх діях слід виходити з позиції громадянина [2]. Тобто громадянина відповідального, незалежно від соціального статусу, походження та соціальної ролі. У даному випадку думати як громадянин – значить розробляти та втілювати технології працевлаштування та професійної реабілітації ветеранів, зважаючи на ідею максимального використання соціального і професійного потенціалу ветеранів для користі сучасному українському суспільству.

Проблема працевлаштування є актуальною серед ветеранів, що мають інвалідність. Дослідження Г. Паймаш свідчить, що «лише близько третини ветеранів, які повідомили про інвалідність ACS і SC (32 %), і лише 37 % тих, хто повідомив лише інвалідність ACS, працюють, порівняно з більш ніж трьома чвертями ветеранів без інвалідності» [3, с. 357]. Зазначені дані є актуальними на 2021 рік, і слід розуміти, що вирішення проблеми працевлаштування наразі стоїть особливо гостро. Актуальність визначається тим, що в країні і до російського повномасштабного вторгнення були проблеми з працевлаштуванням ветеранів та осіб з інвалідністю, а після лютого 2022 року вже існуючі тенденції максимально загострилися, тому сьогодні зазначена проблема стосується не лише ветеранів з інвалідністю та їхніх родин, це проблема всього українського суспільства, і її вирішення є одним з головних викликів України у поствоєнному періоді. Хоча питання працевлаштування ветеранів актуальне вже сьогодні через те, що, незважаючи на воєнний час, в Україні продовжує функціонувати економіка і навіть в епоху жорстких військових зіткнень на території кількох сотень квадратних кілометрів та постійних ракетних обстрілів в країні функціонує розвинений ринок праці, де є брак трудових ресурсів, і ми спостерігаємо проблему з працевлаштування як ветеранів в цілому, так і ветеранів з інвалідністю. У даному

випадку слід розуміти, що українські ветерани мають значні проблеми з працевлаштуванням, і якщо не буде знайдено механізми її вирішення, то в майбутньому вона буде мати значні соціальні наслідки, які вирішити буде значно складніше.

На сьогодні можна констатувати кілька важливих проблем, що заважають ветеранам з інвалідністю реалізувати себе на ринку праці.

1. Інвалідність може супроводжуватися фізичними обмеженнями, які роблять деякі види праці недоступними або важкими для виконання. Тому роботодавці мають сумніви щодо працевлаштування ветеранів через власні упередження та відсутність культури трудових відносин з особами з інвалідністю. На думку Є. Бородіна та А. Жорняка, в сучасному українському суспільстві наявні прояви стигматизації осіб з інвалідністю на інституційному рівні [4]. Головним чином зазначений стан речей зумовлений тим, що функціонування українських інституцій не передбачає окремого поля для забезпечення осіб з інвалідністю належним функціоналом, що сприяв би реалізації їх життєвого та професійного потенціалу. Більшість роботодавців, що не працевлаштовують осіб з інвалідністю відчують певний страх перед спілкуванням із особами з інвалідністю. Вирішення зазначеної проблеми має два вектори. Перший полягає у формуванні належної культури, що передбачає підвищення соціального статусу осіб з інвалідністю і стає запобіжником будь-яких дискримінаційних дій, спрямованих на дискредитацію осіб з інвалідністю. Другий вектор може базуватися на матеріальному заохоченні у створенні робочих місць для осіб з інвалідністю. Ініціаторами зазначених новацій можуть бути як держава, органи місцевого самоврядування, так і міжнародні донори. Головним стимулом для роботодавців в цій сфері повинні стати пільги у створенні нових робочих місць з компенсацією податків. У випадку з працевлаштуванням ветеранів можемо говорити про поєднання описаних нами векторів через технологію соціальної відповідальності роботодавців. Відповідальність

полягає в тому, що рівень поваги до ветеранів повинен бути на такому високому рівні, щоб роботодавці не могли ігнорувати прагнення ветеранів з інвалідністю на реалізацію права на працю.

2. Деякі роботодавці мають стереотипні уявлення про осіб з інвалідністю та їхню здатність працювати. Це може призвести до упередження та відмов у працевлаштуванні. Зазначене упередження виникло в епоху традиційного суспільства та закріпилося у суспільній свідомості за часів індустріального суспільства. У традиційному суспільстві більшість людей працювали в сфері сільського господарства і використовували лише фізичну силу. Не суттєво змінилась культура використання трудових ресурсів і за індустріальної доби. Хоча з'явився кластер інженерних працівників та були впроваджені на багатьох промислових виробництвах й інші посади, що не вимагали фізичної праці, все ж віддавалася перевага фізичній праці, що дискредитувало саму думку, що людей, які не можуть працювати фізично, слід вважати повноцінними учасниками «виробничого процесу». З розвитком індустрії наприкінці ХХ століття та з розвитком постіндустріального суспільства з кожним роком все менше осіб працюють фізично, але упередження, стереотипи та стигма до осіб з інвалідністю на ринку праці залишаються, тому для всіх учасників ветеранського руху та організацій, що займаються реінтеграцією ветеранів, дуже важливо загострювати увагу саме на заходах, спрямованих на подолання стереотипів стосовно ветеранів з інвалідністю на ринку праці.

3. Окремі ветерани можуть не мати відповідної кваліфікації або доступу до програм та ресурсів, що допомагають їм у пошуку роботи, це питання повинні вирішувати ресурсні ветеранські центри та організації. Тобто для того, щоб ветерану можна було б реалізуватись на ринку праці, йому потрібно мати відповідні компетентності. Для ветеранів з інвалідністю, що мають бажання продовжувати свою професійну реалізацію в сфері, де вони працювали до

війни, слід організувати підвищення кваліфікації та у співпраці з роботодавцями розробити заходи щодо їхньої інтеграції у професії відповідно до нового рівня функціональності, тобто ліквідувати фізичні обмеження, що сформувались через нозології, які стали причинами інвалідності ветеранів. Можна говорити про новий різновид інклюзивності під час організації робочого процесу, бо створити комфортне робоче місце для ветерана з інвалідністю – це лише початок процесу його адаптації до функціонування на підприємстві. Для повноцінної інтеграції чи реінтеграції у виробничий процес слід провести роз'яснювальну роботу із колегами ветерана з інвалідністю.

4. Економічні та соціальні умови також можуть ускладнювати ситуацію, роблячи ринок праці недоступним для ветеранів з інвалідністю. Ринок праці під час війни має свої особливості, які відрізняються від нормальних умов мирного часу. Під час війни певні сектори економіки можуть переживати зростання або зменшення активності в залежності від потреб оборони. Наприклад, оборонні, військово-промислові, транспортні та інші сектори, пов'язані з обслуговуванням армії та військової промисловості, можуть зазнати зростання попиту на робочу силу, тоді як інші сектори можуть страждати від зниження. У воєнний час може бути введений спеціальний режим роботи, який передбачає певні обмеження щодо робочого часу, умов праці, виплат компенсацій та інших соціальних гарантій. Військові працівники, ветерани та інші працівники, які працюють у секторах, пов'язаних з обороною, можуть мати специфічні умови зайнятості. У військовий час попит на робочу силу у секторах військового виробництва та послуг може зростати. Це може стати додатковою можливістю для працівників, які мають навички або досвід у цих галузях. Брак робочих рук надасть ветеранам можливість професійно себе реалізувати, особливо в ситуації, коли вони будуть згодні на перекваліфікацію чи підвищення кваліфікації.

5. Медична допомога та підтримка. Забезпечення доступу до якісної медичної допомоги та психологічної

підтримки для ветеранів, які можуть мати фізичні та психічні проблеми, пов'язаними зі службою. Покращення медичного обслуговування ветеранів є важливим завданням для забезпечення їхнього добробуту та гідного життя після служби. Однією з головних проблем надання медичної допомоги ветеранів є те, що сьогодні фінансування відповідної медичної допомоги відбувається за принципом фінансування «ліжок», тому мала кількість ліжок суттєво обмежує надання медичної допомоги ветеранам. Для забезпечення рівного доступу ветеранів до якісної медичної допомоги є розширення можливостей фінансування медичної допомоги за рахунок різних джерел. Це особливо важливо для ветеранів, що проживають у малих містечках та сільській місцевості. У такому випадку можливості ветеранів у сфері отримання якісної медичної допомоги суттєво обмежується через відсутність закладів медицини. Навіть якщо припустити, що ветеран може отримати якісну медичну допомогу у військових шпиталях, то слід розуміти обмежену кількість таких закладів та їх неоднорідність розташування у різних регіонах України.

Ветерани повинні мати доступ до високоякісних медичних послуг. Це означає розширення мережі ветеранських медичних центрів, збільшення фінансування програм, які надають медичну допомогу ветеранам, і покращення координації між ветеранськими установами та цивільними медичними закладами. Запровадження сучасних систем електронної медичної документації може сприяти полегшенню обміну інформацією про пацієнтів між різними медичними установами та покращити координацію між ними. На сьогодні Договір з НСЗУ мають 25 комунальних госпіталів ветеранів війни. Найбільша кількість закладів у Полтавській області – 3, у Львівській та Волинській – по 2 [5]. Зазначені цифри ілюструють вже згадану нами соціальну неоднорідність мережі військових госпіталів. Сьогодні можна говорити, що ця неоднорідність може бути пов'язана з рівнем безпеки під час воєнного стану, але зазначена мережа за час воєнного стану майже не переглядалася, тому фактор неоднорідності

військових госпіталів був закладений до початку російського повномасштабного вторгнення.

В. Стеблюк стверджує, що «у структурі захворюваності ветеранів 44 % складають захворювання серцево-судинної системи, 15 % – нервові хвороби, патологія опорно-рухового апарату – 12 %, шлунково-кишкового тракту – 8 %, розлади психіки та поведінки – 6 %» [6, с. 152]. Більшість ветеранів стикаються з комбінаціями двох або більше хвороб чи відхилень у системі здоров'я, що вимагають комплексного, мультимодального підходу до лікування. Переважна більшість ветеранів мають від трьох до шести різних діагнозів. У кожній медичній картці ветерана, який був звільнений з військової служби через стан здоров'я, фігурує поєднання як соматичних, так і психічних захворювань. Зазначені факти свідчать про важливість комплексного характеру надання медичної допомоги ветеранам.

Проблеми фізичного стану ветеранів поглиблюються проблемами ментального здоров'я. Стан ментального здоров'я ветеранів характеризується широким спектром хвороб, серед яких на першому місці – психоорганічні синдроми (як наслідок перенесених контузій, порушення мозкового кровообігу, енцефалопатії) – 27,3 %, на другому – розлади невротичного спектра – 23,5 %, на третьому – розлади, пов'язані із вживанням психоактивних речовин – 25,6 %. Посттравматичний стресовий розлад виявляється у – 13,4 % ветеранів [6, с. 153]. Зазначені показники свідчать про важливість надання комплексної медичної допомоги українським ветеранам, і в майбутньому слід налагодити співпрацю між військовими госпіталами, центрами з надання медичної допомоги в сфері ментального здоров'я та представниками первинної медичної ланки. На нашу думку, зазначена форма співпраці підвищить якість надання медичної допомоги українським ветеранам, сприятиме швидкому їхньому одужанню, підвищенню соціального і психологічного комфорту як ветерана, так і всієї його родини.

6. Забезпечення доступу до соціальних послуг і програм, спрямованих на забезпечення ветеранам підтримки в складних життєвих ситуаціях, є важливим елементом соціального обслуговування ветеранів. На нашу думку, слід розрізняти соціальне забезпечення ветеранів та їхнє соціальне обслуговування. Система соціального забезпечення ветеранів залежить від специфіки національної системи соціальної політики і відтворює відповідальність суспільства перед тими, хто віддав рідному краю найкращі роки свого життя. Ця система забезпечення охоплює широкий спектр пільг та допомоги, зокрема медичне обслуговування, пенсійні виплати, виплати для осіб з інвалідністю та можливість навчання і професійної реабілітації. У рамках соціального забезпечення соціальний працівник повинен сприяти тому, щоб ветерани змогли скористатися пільгами та іншими соціальними ресурсами, які визначені на законодавчому рівні держави або на рівні територіальної громади.

Надання соціальних послуг ветеранам є одним з основних викликів для сучасної української соціальної сфери. Слід усвідомити, що соціальні працівники – це спеціалісти, що повинні взяти на себе основний «удар» у сфері соціальної адаптації ветеранів до умов цивільного життя та їх реінтеграції в сучасне українське суспільство. У системі надання соціальних послуг ветерану фахівець з питань соціальної сфери повинен опанувати значні функціональні обов'язки. Соціальний працівник повинен сприяти наданню якісної психологічної та емоційної підтримки ветеранам, що можуть знаходитись у стресовому стані та в стані посттравматичного синдрому. Співпраця соціального працівника з ветераном чи групою ветеранів може початися в момент кризової стадії адаптації до цивільного життя після повернення з військової служби. Зазначена кризова ситуація може накласти свій відбиток на комунікацію між соціальним працівником та ветераном і впливатиме на рівень задоволеності якістю отриманих соціальних послуг, тому соціальний працівник

повинен вибудовувати процес надання соціальних послуг ветерану.

Інтегральна функціональна зона соціального працівника в системі соціального обслуговування ветерана полягає в тому, що він, як спеціаліст в сфері надання соціальної допомоги, забезпечує доступ до різноманітних соціальних, медичних та психологічних послуг, які можуть знадобитися для поліпшення якості життя ветерана. Соціальні працівники координують зусилля з іншими службами та організаціями, щоб забезпечити ветеранам повний спектр послуг, зокрема житлову допомогу, медичний догляд, професійну підготовку та інше. Зважаючи на брак ресурсів у сфері надання соціальної допомоги ветеранам через їхню чисельність, відсутність у достатній кількості спеціалістів із соціальної сфери, що мають досвід надання соціальних послуг ветеранам та членам їхніх родин, слід розглянути можливість надання соціальних послуг ветеранам у рамках спеціалізованих центрів ветеранського розвитку за хабовою системою [7]. Сутність зазначеної системи полягає в тому, щоб спеціалісти, які надають соціальні послуги однорідній групі осіб, що опинились у складних життєвих обставинах, мають гуртуватися в одному приміщенні з метою більш ефективного соціального обслуговування окремої категорії клієнтів соціальної служби. Принцип хабового соціального обслуговування ветеранів полягає у створенні системи, де б соціальні працівники в центрах ветеранського розвитку чи інших центрах, які спеціалізуються на наданні соціальної допомоги ветеранам чи реінтеграції ветеранів до цивільного життя, надавали якісну допомогу. Таким чином, у соціальній сфері можна створити систему надання соціальної допомоги за принципом «єдиного вікна». На нашу думку, застосування зазначеного принципу в рамках надання комплексного спектра послуг з реінтеграції ветеранів та членів їхніх родин до активного функціонування є провідною соціальною інституцією сучасного українського суспільства.

На сьогодні викликає занепокоєння сфера інформаційних послуг для ветеранів. Вона полягає в тому, що інформація про можливість отримання соціальної допомоги є розрізненою та подається у диференційованому вигляді із застосуванням різноманітних інформаційних і комунікаційних каналів. Зважаючи на дезінтегративні процеси в сфері споживання інформації у ветеранському середовищі, зазначена форма донесення інформації до ветеранів, зокрема соціально чутливої для них, є не доцільною і малоефективною. Тому соціальні працівники мають надавати ветеранам інформацію про їхні права, пільги та можливості отримання допомоги від держави або інших організацій. Соціальні працівники мають виконувати не тільки функцію брокера соціальних послуг, але й посередницьку функцію між ветеранами і урядовими структурами, забезпечуючи права та соціальні пільги. Посередницька функція в діяльності соціального працівника є однією з основних і в сфері реінтеграції ветеранів, вона вимагає масштабування та актуалізації у нормативно-правових актах, які регулюють сферу соціального обслуговування й реінтеграцію ветеранів та їхніх родин.

Нові функції покладені на соціальних працівників у соціальному обслуговуванні та реінтеграції ветеранів: вдосконалення професійних компетентностей соціальних працівників. Якісне виконання професійних обов'язків у сфері соціальної роботи у центрі соціального обслуговування об'єднаної територіальної громади неможливе без виявленої соціальної спрямованості та наявності у фахівця відповідних соціальних якостей, таких як справедливість, доброзичливість, терплячість, рівновага, відповідальність та готовність надати допомогу або захистити клієнта. Основою професійної діяльності такого фахівця є його компетентність, зокрема відповідність рівня теоретичних знань і практичних навичок, а також здатність до досягнення поставленої мети. Тому соціальні працівники та інші спеціалісти, що будуть задіяні у сфері соціальної реінтеграції ветеранів, повинні пройти підготовку і отримати відповідні сертифікати. Зазначені

документи повинні стати основою практичної підготовки, без якої не можна допускати фахівця до виконання ним безпосередніх професійних обов'язків.

Якщо соціальний працівник буде в змозі надавати вищенаведені послуги, то йому можна довірити і впровадження технології соціального супроводу ветеранів та членів їхніх родин. На думку Н. Олексіюк, «соціальний супровід учасників бойових дій (ветеранів війни) та демобілізованих осіб – це комплекс заходів, що передбачає оцінку їхніх потреб, визначення шляхів вирішення основних проблем, моніторинг виконання поставлених завдань і сприяння в отриманні означеними категоріями осіб інших соціальних послуг» [8, с. 122–125]. Функцію супроводу, на нашу думку, повинні виконувати соціальні працівники або помічники ветеранів. Визначення актуальності виконання зазначеного функціоналу згодом можна розглядати в рамках двох окремих моделей соціального супроводу. Зараз дуже важливо започаткувати сам процес соціального супроводу ветеранів та членів їхніх родин, виходячи з сьогоденних реалій. Спочатку все буде залежати від активності конкретних соціальних працівників чи помічників ветеранів на місцях. Слід розуміти, що процес реінтеграції ветеранів відбувається на завершальному етапі адміністративно-територіальної реформи. Це свідчить, що більшість технологій з реінтеграції ветеранів буде реалізовуватись в рамках територіальних громад, і дуже важливо, щоб територіальні громади мали відповідний ресурс. Кожна громада, зважаючи на власні нагальні потреби в сфері реінтеграції ветеранів, може співпрацювати з соціальними працівниками та помічниками ветеранів. У випадку, коли зазначених фахівців громада не матиме, то вона повинна активувати технологію соціального замовлення [9]. Зазначена технологія передбачає можливість громади провести відкритий конкурс між надавачами соціальних послуг всіх форм власності з метою визначення організації, яка може якісно реалізувати соціальні послуги ветеранам та членам їхніх родин за кошти громади.

Для того, щоб покращити систему медичного та соціального обслуговування ветеранів, треба оцінити сучасний рівень задоволеності ветеранів наданими послугами та рівень їх доступності. На сьогодні дослідженням цієї тематики системно займаються експерти Міжнародної організації міграції (ІОМ) вже майже 10 років. За дослідженням, опублікованим у листопаді 2023 року, можна зробити наступні висновки: 58 % опитаних ветеранів змогли отримати безкоштовні ліки за рецептом. 47 % респондентів – знижки на комунальні послуги (газ, вода, електропостачання). 7,4 % ветеранів – грошову допомогу на підтримку самозайнятості і перекваліфікації. 48,4 % респондентів знали про заходи Міністерства у справах ветеранів України щодо підтримки переходу ветеранів з військової служби до цивільного життя [10, с. 16]. Зазначені результати свідчать про те, що ветеранам вдається ефективно користуватись соціальною допомогою, що вже налагоджена роками і стосується також інших категорій населення. Труднощі виникають у сфері соціального забезпечення, коли допомога стосується ветеранів як окремої соціальної групи і надається спеціалізованими установами. Тому важливим аспектом подальшого вдосконалення системи реінтеграції ветеранів є співпраця всіх задіяних в цьому секторі організацій з метою максимального поширення інформації про послуги в сфері соціального забезпечення, медичної допомоги ветеранам. На нашу думку, саме зазначені дії сприятимуть розширенню доступу ветеранам та їхнім родинам до якісного соціального забезпечення. З першого погляду зазначені дії мають екстенсивний вигляд, але це доречно саме на стадії розвитку системи реінтеграції ветеранів.

За результатами дослідження Міжнародної організації міграції (ІОМ) 73 % респондентів засвідчили, що під час військової служби отримали травми та захворювання. І загалом кількість респондентів, які мають статус особи з інвалідністю з 2020 по 2023 рік, збільшилась з 6 % до 31 % [10, с. 16]. Тобто російське повномасштабне вторгнення через

інтенсивність військових дій сприяло збільшенню кількості ветеранів з інвалідністю у 5–6 разів. Так можна сказати, що для оцінки даного явища і кількості осіб з інвалідністю серед ветеранів вимагає уточнюючих досліджень та порівняння зі статистичними даними, але загальна тенденція є зрозумілою. Зважаючи на те, що дата завершення російсько-української війни залишається невідомою, то і відсоток ветеранів, які отримають статус особи з інвалідністю, матиме стійку тенденцію до збільшення.

Сьогодні як в експертному середовищі, так і серед широких верств населення активно обговорюється проблема того, чи слід відносити ветеранів до соціально незахищених верств населення та груп соціального ризику. На нашу думку, треба, бо існує проблема соціальної дискримінації ветеранів. Результати дослідження експертів Міжнародної організації міграції (ІОМ) протягом останніх 6 місяців показали, що 15% ветеранів особисто відчули або були свідками дискримінації чи несправедливого поводження з ветеранами. Зазначений показник серед жінок-ветеранок складав 32% [10, с. 22]. Здебільшого ветерани зазнають дискримінації під час оформлення пільг, адміністративних послуг та в транспорті. Показники свідчать, що самі ветерани почувають себе соціально незахищеними, і якщо ситуація не буде змінюватись, то буде наростати соціальне напруження, що може вилитись в акти громадської непокори та насильства, тому в сфері соціального забезпечення і соціального обслуговування ветеранів та їхніх рідних слід визначити етичні пріоритети в соціальному і адміністративному обслуговуванні.

Незважаючи на всю важливість соціального забезпечення, соціального обслуговування та медичної допомоги, важко переоцінити важливість доступного житла для ветерана та його родини. Надання доступних житлових умов для ветеранів, зокрема програми підтримки в питаннях оренди, придбання житла та підтримки в уникненні бездомності. Уряд може запровадити програми житлової допомоги для ветеранів, які передбачатимуть надання субсидій

на оренду або іпотеку, а також будівництво або реконструкцію житла для ветеранів з низьким доходом. Уряд може співпрацювати з приватним сектором для надання доступних житлових можливостей ветеранам. Це можуть бути програми забезпечення пільгових іпотечних кредитів або знижок на оренду житла для ветеранів. Розробка спеціальних житлових об'єктів і спільне проживання ветеранів може створити середовище, де вони можуть отримувати підтримку одне від одного, а також мати доступ до програм, спрямованих на їх благополуччя.

На сьогодні ветерани мають низку пільг у сфері забезпечення житлом та покращення житлових умов [11, с. 90].

1. Першочергове для УБД та позачергове для осіб з інвалідністю внаслідок війни, членів сімей загиблих забезпечення житлом. Зазначений ресурс є важливим і дієвим, це стане можливим лише за умови, що в країні реалізуються масштабні будівельні проекти із залученням бюджетних коштів, спрямованих саме на забезпечення та покращення житлових умов ветеранів. Альтернативою є побудова та реконструкція житла за прямими субвенціями Міністерства оборони України чи Міністерства у справах ветеранів України. Свій внесок у систему надання житла ветеранам могли б зробити відповідальні будівельні компанії. Зважаючи на сучасне становище та відсутність позитивних сценаріїв для покращення житлових умов ветеранів через економічну кризу, зумовлену широкомасштабними військовими діями, було б доцільно створити банк ветеранського квартирного фонду, який би поповнювався житловою площею з усіх перелічених нами джерел (державне цільове житло, житло побудоване на замовлення Міністерства оборони та Міністерства у справах ветеранів, житло подароване приватними будівельними компаніями та іншими представниками соціально відповідального бізнесу), а далі за допомогою громадської ради перерозподіляти серед ветеранів за розробленим покроковим механізмом.

2. Забезпечення житлом протягом 2 років із дня взяття на квартирний облік (для УБД, які дістали поранення, контузію або каліцтво). Зазначена норма є соціально справедливою, але максимально нереалістичною з точки зору наявного житлового фонду. Зважаючи на сучасний стан української економіки та значну кількість незатребуваного житлового фонду у сільській місцевості, можна в цій нормі зробити акцент на забезпеченні ветеранів тимчасовим житлом.

3. Грошова компенсація за неотримане житлове приміщення (у разі наявності необхідних для цього підстав згідно з Постановами КМУ від 18 квітня 2018 року № 280, від 19 жовтня 2016 року № 719, від 20 лютого 2019 року № 206). Зазначена норма має прогресивний характер, бо в сучасних умовах є пріоритетною для більшості ветеранів, що мають право на отримання житла. Отримавши грошову компенсацію, ветерани можуть швидко придбати житло на вторинному ринку. У більшості випадків подібна компенсація дасть можливість придбати житло ветеранам за менші кошти. У такому способі є й мінуси, тому що певна група ветеранів може використати кошти не на придбання житла, а на супутні витрати, що позбавить їх родини довгоочікуваного та необхідного житла. Звісно, що таких випадків буде не багато, але вони будуть дискредитувати саму систему компенсації житла. Загалом, паралельне функціонування кількох технологій забезпечення ветеранів житлом є позитивним моментом, що сприятиме забезпеченню гнучкості в цьому питанні.

4. Активні ветерани, що готові вкладати власні ресурси в придбання житла, мають можливість скористатися державними програмами «Доступне житло», «Власний дім», пільговим кредитуванням, позикою на будівництво тощо. На даний момент таких ветеранів не так багато, але їм держава, органи місцевого самоврядування і, можливо, банківські установи повинні піти на поступки через зниження податкової ставки.

Для отримання перелічених нами пільг та підтримки ветеранам необхідно перебувати на відповідному квартирному обліку, який може бути введений при військовій частині або контролюватися органами місцевого самоврядування. Це забезпечує систему зв'язку між ветеранами та установами, які надають пільги та допомогу, і дозволяє відслідковувати потреби та забезпечити належний рівень підтримки. Потрібно пам'ятати про важливість збереження актуальності цих даних, щоб мати можливість скористатися усіма доступними перевагами та послугами. Зазначена норма є суперечливою, бо є пережитком минулого, але з іншого боку дає можливість швидко оцінювати потреби в житті на конкретний часовий проміжок.

Велика проблема в реінтеграції ветеранів – це надання психосоціальної підтримки. Психологічна допомога потрібна ветеранам через те, що несення військової служби – це емоційно складний процес, зумовлений негативним впливом на психіку військового. Під час участі у безпосередніх бойових зіткненнях військовий мобілізує власну психіку і з великою вірогідністю страждає від психологічних травм. Травматичний досвід негативно впливає на особистість військового, і якщо йому не надати якісної психосоціальної допомоги, з високою вірогідністю після демобілізації ветеран буде страждати від посттравматичного синдрому.

На думку П. Горностая, «травма може розглядатись як ненормативна криза, що стає поворотним пунктом розвитку особистості або групи. Постає необхідність відновлення зруйнованих травмою ресурсів або створення нових ресурсів, які стають чинниками майбутніх етапів розвитку» [12, с. 13]. Тому одним з пріоритетних напрямів надання психосоціальної допомоги ветеранам є колективні групові заняття за принципом «рівний рівному». «Рівний рівному» в роботі з ветеранами – це принцип, який визнає рівність прав і можливостей для всіх ветеранів, незалежно від їхньої військової служби, віку, гендерної ідентичності, етнічної належності або будь-яких інших характеристик. Цей принцип

передбачає, що всі ветерани повинні мати однаковий доступ до послуг, пільг та підтримки, що надаються державою або громадськими організаціями. У роботі з ветеранами важливо дотримуватися цього принципу, забезпечуючи їм рівні можливості отримати доступ до медичного обслуговування, психологічної підтримки, навчальних програм, професійної реабілітації та інших видів допомоги. Крім того, важливо враховувати індивідуальні потреби кожного ветерана і забезпечувати персоналізований підхід у забезпеченні підтримки: права на гідне життя після закінчення військової служби. Технологія «рівний рівному» передбачає не просто групи ветеранів, які займаються під керівництвом ветерана, який подолав наслідки психотравмуючих ситуацій. Зазначена технологія забезпечує навчання ветеранів-лідерів, які повинні стати керівниками реабілітаційних груп. На думку С. Юнгера, групова робота з відновлення – це відновлення в рамках власної спільноти [13]. Ми можемо говорити про два її виміри: у першому – про спільноту військовослужбовців незалежно від того несуть вони військову службу чи вже є ветеранами; у другому вимірі – це залученість ветеранів у справи громади та всього українського суспільства. Активна участь у соціальних практиках обох із зазначених вимірів і є реінтеграцією українських ветеранів до мирного життя.

Діагностування рівня психологічного стану ветеранів, що було проведене М. Горенко в рамках ветеранського хабу в місті Умань, дало наступні результати: «високий рівень агресії зафіксовано у – 52,8 % респондентів; середній рівень – у 19,4 % та низький – у 27,8 % діагностованих ветеранів бойових дій. Труднощі з адаптацією до мирного життя, особливо з поверненням до роботи та встановленням стосунків з іншими, ПТСР, депресія, боротьба з власною ідентичністю та відчуттям самооцінки можуть спричинити стрес та викликати агресивну поведінку. Діагностика виявила низку проблем у ветеранів бойових дій, а саме: високий рівень фрустрації – у 52,6 % респондентів та високий рівень агресії – 52,8 %, високий рівень агресії – 47,4 %)» [14, с. 436–437]. Як бачимо,

результати діагностування засвідчили, що більша частина ветеранів, які пройшли діагностику, мають високий рівень агресії та фрустрації. Зазначене дослідження немає високого рівня репрезентативності, але є розвідувальним, і його результати можна екстраполювати і на ветеранські спільноти в інших містах України.

На думку групи українських психологів на чолі з О. Кокун, взаємодія між психологом та військовослужбовцем є складним і важливим аспектом психологічної допомоги. Характер, динаміка та особливості цих відносин мають велике значення для успішного проведення консультацій та досягнення позитивних результатів. Перше, що потрібно встановити, – це психологічний контакт і довіру. Цей етап взаємодії є ключовим, оскільки від нього залежить подальша робота та результати консультативного процесу. Співпраця між психологом та клієнтом ґрунтується на взаємній довірі, відкритості та емпатії [15]. Тому можна зробити висновок, що встановлення довіри є основним компонентом успіху у психологічному консультуванні ветеранів. До основних напрямків роботи з надання психосоціальної допомоги слід віднести роботу з наслідками посттравматичного синдрому, психологічне консультування членів родини ветерана, психологічна допомога військовослужбовцям, звільненим з полону, консультаційної практики з клієнтами, які мають важкі наслідки бойових поранень. Тобто зазначена допомога є частиною роботи військових психологів, тому сьогодні дуже важливо сформувані професійні навички цивільних психологів, які будуть працювати із ветеранами та членами їхніх родин у цивільному житті.

Важливо, щоб цивільні психологи були готовими працювати з ветеранами. Для цього їм треба мати високий рівень професійних знань та індивідуальної психологічної підготовки. Особисті якості психолога, такі як емпатія, терпіння, повага до клієнта, професійна компетентність та вміння слухати, є важливими для успішного встановлення психологічного контакту. Психолог повинен демонструвати

розуміння та вміння відчувати емоційне становище військовослужбовця, а також виявляти готовність допомогти вирішити проблеми.

Складність встановлення відносин з військовослужбовцем полягає в тому, що психолог повинен бути чутливим до особливостей військової служби, враховувати військові цінності, традиції та культуру, а також враховувати можливі травми, які можуть виникнути під час служби. Отже, успішна взаємодія між психологом та військовослужбовцем ґрунтується на взаємній довірі, відкритості та вмінні психолога враховувати особливості клієнта та його життєвий контекст. Зазвичай психологу простіше відповідати зазначеним умовам, якщо він має досвід військової служби або через набуття досвіду спілкування з ветеранами. Тому якщо психолог не має досвіду військової служби, йому слід проводити занурення у військову реальність через спілкування з військовими, ветеранами та споживання спеціалізованого контенту. Продукування зазначеного контенту повинно бути важливим елементом роботи ветеранських організацій. Незважаючи на великий потік контенту, що стосується волонтерської допомоги українським військовим, відчувається брак відеоматеріалів, де представники ветеранських організацій висвітлюють зрозумілою для ветеранів мовою інформацію, яка б допомогла їм в адаптації до умов цивільного життя.

На нашу думку, проблемою системи з надання психологічної допомоги ветеранам є відсутність належної кваліфікації психологів, бо вони мають обмежений досвід з надання психологічної допомоги ветеранам. Незважаючи на те, що військові зіткнення на території України відбуваються десять років, на сьогодні достатньо невелика кількість українських психологів має практичний досвід у сфері консультування ветеранів. Це зумовлено тим, що до сих пір українці мають несформовану психологічну культуру. Вони можуть відчувати певну необізнаність або стереотипи щодо психологічної допомоги, упереджене ставлення до лікаря-

психолога. Саме тому значна кількість українців ставить психічне здоров'я на другий план. Ще гіршим проявом низького рівня психологічної культури українців є табуованість щодо використання психологічних послуг. Це може призвести до відчуття стигми або страху визнати свої проблеми та шукати допомоги. Брак інформації про те, як працює психологічна допомога, що вона може принести та наскільки бути корисною, може призвести до відчуття невизначеності або недовіри. Деякі культурні чинники, такі як схильність до самостійного вирішення проблем або відданість сімейним зв'язкам, можуть впливати на актуалізацію використання послуг психолога. Незважаючи на все перелічене, кількість пацієнтів в українських психологів з року до року зростає, але психологічне консультування ветеранів та членів їхніх родин має перешкоди через те, що колишні військові не мають досвіду отримання психологічної допомоги або мають негативний досвід отримання таких послуг. Тому сьогодні, крім надання якісного психологічного консультування, слід займатися просвітництвом та популяризацією психологічної допомоги як технології реінтеграції ветеранів та допомоги їхнім родинам.

Допомога сім'ям ветеранів повинна охоплювати психологічну та фінансову підтримку, а також доступ до програм для дітей та сімей. Подібний підхід є основою комплексного обслуговування ветеранів в рамках реінтеграції до важливих суспільних процесів. Слід розуміти, що допомога родинам ветеранів – це перш за все переживання негативного досвіду, фокусування на відновленні своїх ресурсів та адаптації до нових умов життя [16]. Допомога родинам ветеранів є важливою складовою системи соціальної підтримки, бо родина ветерана може мати значні соціальні ризики, які під час загострення можуть продукувати складні життєві обставини. Ця допомога може передбачати різноманітні види пільг та послуг, спрямовані на забезпечення благополуччя та підтримки сімей ветеранів, особливо в умовах, коли ветерани потребують додаткової допомоги, тому

що не можуть забезпечити себе і свої сім'ї. Зазначена форма охоплює фінансові виплати, медичне обслуговування, психологічну підтримку, освітні та професійні можливості, допомогу у житловому питанні та багато іншого. Вона спрямована на забезпечення сімей ветеранів всебічною допомогою та підтримкою в усіх аспектах життя, зокрема економічний, фізичний та емоційний стан. Надання допомоги родинам ветеранів є ознакою визнання їхнього внеску у військову службу та сприяє створенню умов для їх успішної адаптації та інтеграції у цивільне життя після повернення з бойових зон або завершення військової кар'єри. Саме тому для суспільства соціальна адаптація ветеранів до умов цивільного життя та допомога їхнім родинам повинна носити не тільки раціональний, але й сакральний характер. Сакральність – це вираження єднання всіх українців навколо ідеї захисту українських кордонів та збереження українства як національної ідеї у міжпоколінському вимірі через історичну пам'ять.

Робота з родинами ветеранів повинна зосередитись на індивідуальній психологічній допомозі, створенні груп підтримки для дружин ветеранів. Проведення ритритів для сімей ветеранів із залученням психологів. Діти ветеранів вимагають релаксації та заходів з профілактики негативних впливів на психоемоційний стан, і тому для вирішення зазначеної проблеми слід залучати спеціалістів із соціальної анімації. Участь у соціальних анімаційних заходах може сприяти підвищенню впевненості в собі та почуттю власної цінності, особливо для дітей, що постраждали від російської військової агресії.

Зважаючи на різноманітність компетентностей, які потрібно відновити ветерану для повної інтеграції до сучасного українського суспільства, слід розглядати процес реінтеграції ветерана як комплексний процес, що може бути реалізований за допомогою комплексної форми реінтеграції. На нашу думку, роль місця, де ветеран може отримати

комплекс послуг з реінтеграції, призначена центрам ветеранського розвитку.

Створення центру допомоги ветеранам та їхнім родинам може бути надзвичайно важливою ініціативою для підтримки та піклування про тих, хто віддав країні найцінніше.

Функціонування центру ветеранського розвитку повинно базуватись на принципі комплексної реабілітації, зважаючи на те, що інтеграційні проблеми ветеранів та діючих військовослужбовців є інтегральним викликом сучасного українського суспільства [17; 18]. Тому вирішення комплексу інтеграційних проблем ветеранів є головною метою нашого концепту функціонування центру ветеранського розвитку, що реалізується на базі Центру ветеранського розвитку комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради.

Наша концепція центру ветеранського розвитку передбачає надання послуг такими спеціалістами:

- адміністратором, що повинен координувати організацію діяльності центру та комунікацію з діючими та потенційними отримувачами послуг центру. Нагальна потреба зазначеного фахівця полягає в налагодженні комунікації між фахівцями центру та отримувачами послуг. Функціональні обов'язки адміністратора центру повинні передбачати роботу над організацією заходів в рамках центру, спрямованих на розширення ресурсів для реінтеграційної допомоги ветеранам. Це можуть бути зустрічі з роботодавцями, спеціалістами з організації підприємницької діяльності, лідерами веронського руху та ін. Саме такі зустрічі повинні мотивувати ветеранів на роботу над собою, на колективну співпрацю і залучення ресурсів для їх індивідуального розвитку. Також до функціоналу адміністратора ми відносимо планування роботи як самого центру ветеранського розвитку, так і окремих його фахівців;

- соціальним працівником, що надає соціальну допомогу та соціальні послуги ветеранам та членам їхніх родин, сприяє отриманню гуманітарної і соціальної допомоги.

Соціальний працівник в рамках центру ветеранського розвитку виконує функції посередника та представника інтересів ветерана. Зазначені функції є важливими для соціального працівника, бо він може реалізувати функцію соціального супроводу ветерана та його родини і спостереження за процесом соціальної реінтеграції. Коли ми говоримо про дітей ветерана, то варто застосувати соціально-педагогічний блок функціоналу соціального працівника. На нашу думку, серед цілої низки соціальних послуг, які ми можемо надавати дітям ветеранів, слід зосередитися на соціальній анімації. Зазначена технологія сприятиме соціальній адаптації та зменшенню негативних соціально-психологічних явищ серед дітей. Тому на нашу думку соціальні працівники, що будуть штатними працівниками центрів ветеранського розвитку, повинні долучати до власного функціоналу організацію та проведення заходів із соціальної анімації;

– психологом ветеранського розвитку, що надає психологічні консультації ветеранам та членам їхніх родин, проводить психологічні тренінги та за потреби психологічну діагностику осіб, що звернулися за допомогою до центру ветеранського розвитку. Зазначений функціонал актуалізує співпрацю психологів з центрами ментального здоров'я. Форма співпраці повинна зосередитись на виявленні порушень ментального здоров'я у ветеранів і членів їхніх родин, перенаправленні таких осіб до установ, які можуть надати якісні послуги в лікуванні захворювань, що входять до компетентностей спеціалістів з ментальних розладів;

– юристом центру, що надає правові консультації з питань прав та обов'язків мобілізованих, які можуть виникати у зв'язку зі службою у військових частинах або внаслідок отриманих ушкоджень. До обов'язків юристів входить послуга скласти та подати різноманітні заявки на отримання допомоги від держави або громадських організацій. Всі перераховані функції юриста можна віднести до первинної правової допомоги, хоча спеціалісти центру можуть надавати і вторинну правову допомогу, наприклад, займатись представництвом

інтересів ветеранів та членів їхніх родин у судових засіданнях, пов'язаних з отриманням військових пенсій, медичних виплат або інших питань, що стосуються їхніх прав та інтересів. Останнім часом арсенал питань, які можуть бути мотивом для звернення ветеранів, розширився. Одним з таких питань є дискримінація. Юристи центрів ветеранського розвитку забезпечують захист ветеранів від будь-якої форми дискримінації на робочому місці, у сфері житлових прав чи в інших сферах життя. За різними соціологічними дослідженнями, значна кількість ветеранів відчують прояви дискримінації [10]. Тому акцент на питанні правового захисту ветеранів від різноманітних проявів дискримінації є вчасною та важливою частиною роботи юриста, що надає правові послуги ветеранам та членам їхніх родин. Крім всього вищесказаного, юристи центру мають займатися просвітництвом та навчанням ветеранів: проводити навчальні семінари та інформаційні заходи з метою підвищення правової грамотності.

— спеціалістом з кар'єрного розвитку. Одним з важливих компонентів реінтеграції ветеранів полягає в тому, щоб вони змогли отримати можливість для реалізації власних професійних навичок. Для того, щоб було вирішено зазначене завдання, функціонування центру ветеранського розвитку передбачає вакансію спеціаліста з кар'єрного розвитку. Спеціаліст надає ветеранам індивідуальну консультацію та сприяє орієнтації в рамках кар'єрних стратегій ветеранів, допомагаючи їм зрозуміти їхні можливості та вибрати оптимальний напрямок розвитку в умовах ринку праці. Спеціаліст з кар'єрного розвитку організовує тренінги, семінари та інші навчальні заходи з метою розвитку професійних навичок ветеранів. Зважаючи на те, що більшість центрів ветеранського розвитку функціонують на базі закладів вищої освіти, спеціаліст з кар'єрного розвитку має можливість орієнтувати ветеранів до здобуття вищої або передвищої освіти. Ця технологія передбачає елемент професійної адаптації ветеранів шляхом підвищення кваліфікації чи

освоєння нової для себе освітньої програми. Слід зазначити, що функціонал спеціалістів з кар'єрного розвитку не обмежується індивідуальною роботою з ветеранами. Зазначений спеціаліст сприяє побудові партнерських відносин з роботодавцями та організаціями, що можуть надати ветеранам можливості працевлаштування або стажування. Вони забезпечують підтримку ветеранам під час періоду адаптації до нового робочого середовища, допомагаючи вирішувати можливі проблеми та встановлюючи контакти з колегами та керівництвом;

– помічником ветерана. Так називають фахівців у громадах, що надаватимуть професійний сервіс для демобілізованих військових, захисників та захисниць, які повертатимуться з військової служби, фронту в цивільне життя. Протягом 2023 року було підготовано перших спеціалістів із зазначеного напрямку, до підготовки долучилися понад десяти областей України. На сьогодні зазначеним спеціалістам важко працевлаштуватись, але з іншого боку ми розуміємо, що підготовка таких спеціалістів буде збільшуватись і рано чи пізно запрацює система, яка дозволить працевлаштувати помічників ветеранів, бо в будь-який момент вони будуть затребуваними на ринку праці. Центри ветеранського розвитку є чи не єдиним місцем, де сьогодні можуть працевлаштуватись помічники ветеранів, і тому нам важливо максимально оцінити всі переваги та недоліки вже підготованих спеціалістів та коригувати систему їх підготовки. У майбутньому діяльність помічників ветеранів буде слугувати прикладом функціонування інклюзивно-орієнтованих спеціальностей, спрямованих на вирішення проблем соціально незахищених категорій населення;

– методистом центру, обов'язки якого повинні визначатись специфікою діяльності кожного конкретного центру ветеранського розвитку. На нашу думку, основний потенціал методистів центру повинен зосередитись на створенні методичних матеріалів, аналізі діяльності центру, відслідковуванні публічних заходів, які були б цікавими для

працівників центру та його бенефіціарів. Кількість спеціалістів може варіюватись відповідно до потреб центру.

Головною дослідницькою місією центру розвитку ветеранів повинно бути відслідковування потреб ветеранів та членів їхніх родин та побудови стратегії діяльності центру ветеранського розвитку. Це може бути опитування, зустрічі з ветеранами та їхніми родинами, а також аналіз доступних даних про потреби в соціальному захисті, медичних послугах та ін. Спеціалізовані дослідження можуть проводитись із застосуванням методів вибіркового соціологічного дослідження та психологічної діагностики. Коли буде накопичено великі масиви статистичних даних про обслуговування ветеранів та членів їхніх родин, то можна використовувати метод аналізу документів та контент-аналіз документів. Кожен із спеціалістів центру ветеранського розвитку повинен проводити локальні дослідження якості надання послуг. Інформація, отримана в рамках таких досліджень, дає можливість коригувати алгоритми з надання послуг ветеранам, і тому є максимально корисною як для самих працівників, так і для керівництва центру. Загалом, якби центри ветеранського розвитку створили корпоративний банк досліджень, то це б дало можливість аналізу макропоказників діяльності подібних центрів.

Завжди постає питання фінансування будь-якого виду діяльності, тому при створенні чи функціонуванні центру ветеранського розвитку дуже важливо визначитись як з бюджетом центру, так із джерелами його фінансування. Одним із джерел фінансування центру може бути інвестиція через бюджети всіх рівнів. Для затвердження бюджетування у зазначений спосіб треба контактувати та пропонувати створення центрів ветеранського розвитку на базі громади. У даному випадку вирішується проблема не тільки фінансування центрів, але й впорядковується робота з ветеранською політикою громади. Альтернативою зазначеній формі бюджетування може бути фінансування через гранти, благодійні або спонсорські внески від бізнесу та громадських

організацій. Кожна із запропонованих нами моделей має власні переваги і недоліки. Так перевагою бюджетування у співпраці з громадою дає можливість стабільного фінансування, але з іншого боку зазначена модель ставить діяльність працівників центру у залежність від уряду або органів місцевого самоврядування. Фінансування за рахунок грантів дає можливість почуватися фахівцям центру максимально незалежно, але ця форма унеможливорює стабільні фінансові ресурси на роки вперед. Тому зазвичай центрам ветеранського розвитку доведеться диверсифіковувати джерела власного фінансування.

Успішність функціонування центра ветеранського розвитку буде залежати від затребуваності та ефективності програм і послуг. Тому кожному центру ветеранського розвитку слід розробити широкий спектр програм допомоги, що відповідають потребам ветеранів і їхніх родин. Це передбачає доступ до медичних послуг, консультування з працевлаштування, психологічну підтримку, програми з навчання та професійного розвитку, соціальні заходи тощо. Якщо дослідження потреб ветеранів виходять за рамки послуг, що надаються в центрі, їх треба удосконалити. Видозміна послуг може бути реалізована шляхом заміни непопулярних на затребувані послуги, визначені шляхом запиту та дослідження громадської думки. Також нові послуги можна просто додавати до стандартного переліку, якщо на це вистачить фінансування та кадрового потенціалу центру.

Співпраця з іншими ветеранськими організаціями, лікарнями, університетами та місцевими урядовими органами для забезпечення повного спектру послуг і підтримки повинні бути налагодженими. Сьогодні в Україні не так багато центрів, що займаються реінтеграцією та допомогою ветеранам та їхнім родинам. У такому випадку треба займатися налагодженням зв'язків через організації, які створюють спеціалізовані мережі для ветеранських центрів та організацій. Однією з таких програм є «Шлях стійкості» – програма реінтеграції ветеранів від Міжнародної організації міграції (IOM) [20]. У рамках

програми протягом кожного року відбуваються десятки актуальних заходів, що сприяють реінтеграції ветеранів та є ресурсною базою для організацій, що займаються адаптацією ветеранів та членів їхніх родин до цивільного життя.

Кожен з центрів ветеранського розвитку повинен займатися власною промоцією, щоб бути взнаваним для власної цільовою аудиторії. Для цього слід здійснювати рекламні кампанії та інформаційні заходи, щоб ветерани та їхні родини знали про доступні ресурси і послуги центру чи іншої установи, що займається реінтеграцією до умов цивільного життя. Для цього можна використовувати як технологію соціальної реклами, так і промокампанії в соціальних мережах. Сьогодні, в часи російського повномасштабного вторгнення, діяльність центрів ветеранського розвитку треба узгоджувати у питаннях безпеки.

Центри ветеранського розвитку вимагають ефективної управлінської політики. Забезпечення ефективного керівництва центром – це процес відбору та найму персоналу, ведення фінансової звітності, оцінка ефективності програм та забезпечення відповідності із законами та нормами. Тобто слід розуміти, що центри ветеранського розвитку є повноцінними системами, що вимагають застосування передових управлінських технологій. Тільки використовуючи їх, можна налагодити ефективну систему сприяння реінтеграції ветеранів.

Створення центру допомоги ветеранам та їхнім родинам вимагає ретельного планування, що матиме позитивний вплив на життя тих, хто служив у війську та їхніх близьких. Зважаючи на те, що центри ветеранського розвитку зазвичай є афільованими організаціями закладів вищої освіти, комунальними чи державними структурами управління, це вимагає організації роботи центру в коаліції з установами-партнерами чи організаціями-засновниками. Від злагодження роботи залежать подальше функціонування організацій, діяльність яких спрямована на сприяння реінтеграції ветеранів та їхніх родин.